

## LIETUVIŲ APYSAKA: NAUJOSIOS LITERATŪROS STUDIJOS

[...]

Aštuntojo–devintojo dešimtmečio Mikelinsko apysakose jaučiama egzistencializmo filosofijos įtaka, o kai kuriuos teiginius bandoma įkūnyti literatūriniais vaizdais. Šiuo požiūriu labiausiai pavykusi *Laukinė obelis* (1980), kurioje mirties ir savižudybės tema ne diskutuojama tiesiogiai (disputo retorika dažnai kenkia šio rašytojo prozai), bet nugramzdinama pasąmonės, intuicijos, pojūčių, vaizdinių, įkyrių psichinių būsenų dugną. Apysakoje įvykiai klostosi lyg atsitikimai, staiga apeinant logiką, o iš tiesų – lemtingai ir – kaip liudija simbolines detalės – dėsningai. Kelionėje susiduria du nepažystami vyriškiai – „Zilo“ vairuotojas Benediktas Graibus (važiuoja į brolio laidotuves) ir poetas Jurgis Nainys (į draugo vestuves). Vairuotoją brolio laidotuvese ištinka netapatybės sau, egzistencijos tuštumos šokas: „tai kas yra manasis gyvenimas? Draikalas? Nesusipratimas? Klaidžiojimas užrištomis akimis? Ko gero. Bet ir tai dar ne: visas mano gyvenimas – nuolatinis bėgimas nuo savęs ir kitų. Vis tolyn ir tolyn! Taip, tik taip! O kai dar labiau įsigilindavo į tą savo gyvenimą, jame beveik nerasdavo to, kuo galėtų didžiutis, pasiguosti ar bent jau be širdgėlos tarti: „Ten aš buvau AŠ!“<sup>1</sup> Ūmai jam šovė mintis kažką padaryti, visus priblokšti, kad suprastų: „jis buvo JIS!“ Gimsta savižudybės idėja, kurią paremia šeimos likimas (tėvo, brolių mirtys – kieno dabar eilė?), laukinė pakaruoklių obelis, kvailas nuotykis su laidotuvių vainiku, apsilankymas kirpykloje, laikrodžio netekimas ir kitos iškalbingos detalės, išsidėstančios kaip atsisveikinimo su nubūtinatos egzistencijos tuštuma ritualiniai ženklai. Įtaigiai kuriama emocinės įtampos atmosfera – Benediktą kamuoja įkyrios būsenos, nemalonūs pojūčiai, stiprus noras daryti tai, kas nedarytina. Kelionė atgal – nervingas laviravimas tarp mirties troškimo (bereikšmis, svetimas sau ir kitiems) ir gyvenimo instinkto (ieško bendrakeleivio, kuriame instinktyviai atpažino artimą žmogų – laikiną sąjungininką). Efektingas apysakoje neįsisąmonintų dalykų vaidmuo: norų, potraukių, vaizdinių, nepasiekusių sąmonės slenksčio. Sinchroniškai sutampa vairuotojo ir poeto veiksmai – abu randa po laukinę obelį, pasiima po obuoliuką, nori dar susitikti. Pozityvią baigtį nulemia pakeleivių artumas, šiluma ir solidarumas:

*Vairuotojas iššoko iš kabinos, suėmė abiem rankom jo plaštaką, stipriai paspaudė ją ir tarė:  
– Ačiū.*

*Paskui sėdo į mašiną ir nieko nelaukdamas nuvažiavo, p. 78.*

Mikelinskui neblogai sekasi vaizduoti situacinius išgyvenimus, vienkartinės būsenas (emocijas, afektus), atvirą psichikos pulsavimą. Žmogus pats atsakingas už savo veiksmus, už savo gyvenimo prasmę, – švelniai moralizuoja Mikelinskas, išvaduodamas individą iš pagarbinto determinizmo pinklių.

Kai kurios prieš *Laukinę obelį* (*Gyvenimas sau, Žvaigždžių dulkės*) ir po jos pasirodžiusios apysakos buvo blankios ir nebeturėjo novatoriško, gaivinančio poveikio, nes sparčiai keitėsi literatūrinis kontekstas.

Ir kitose Mikelinsko apysakose gvildenama moralinė problematika su egzistenciniu „pamušalu“. Apysaka *Lotoso žiedas, arba Sutvėrimas* (1980) įdomi pademonstruotu žaidimu siužetiniais „ėjimais“ lyg šachmatuose. Įkūnijimo konstruktyvumas ribojasi su atviru literatūriškumu (kas literatūriška – tekste akivaizdžiai dirbtina).

---

<sup>1</sup> J. Mikelinskas, *Laukinė obelis*, Vilnius:???, 1980, p. 41,42.

Psichinės realybės vaizdavimas – stiprioji Mikelinso prozos pusė – vėlesnėse apysakose vis labiau užleidžia vietą abstrakčiam situacijų modeliavimui, vidinis veikėjo patyrimas aukojamas divertismentiškam išorinių detalių žaismui (*Ekvinokcija, arba Paskutinė pakopa*, 1985).

Iš devynių Mikelinso apysakų reikšmingiausiomis lieka *Trys dienos, trys naktys* ir *Laukinė obelis*.

Autentiškąjį „aš“ aistringiausiai deklaruoja jauni debiutuojantys autoriai. Rašydami autobiografinę išpažintinę prozą, jie galėjo būti atviresni ir laisvesni nuo melo, skleisdami jusliškąjį nerimą – arčiau prigimties. Lyrinėmis refleksijomis buvo galima byloti tiesą apie save, o apie okupacinę tautos padėtį – nejmanoma.

Nepaprastai išaugo subjekto statusas kūrinyje. Distancijos tarp pasakotojo, personažo ir autoriaus beveik neliko – visi jie autoriaus *alter ego*.

[...]

Jūratė Sprindytė, *Lietuvių apysaka: naujosios literatūros studijos*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1996, p. 269–271.